

Models

Competència lingüística: un objectiu a fixar

Autors

Bernat Joan
Secretaria de Política Lingüística

L'article aborda la importància de la competència lingüística de les persones en un entorn que progressivament esdevé multilingüe. S'hi descriu el procés de Lisboa i l'impacte del plurilingüisme en el futur del català. També s'hi esbossa la proposta de pacte nacional per les habilitats lingüístiques.

Competència lingüística: un objectiu a fixar

La política lingüística constitueix una política transversal que implica els diferents departaments i les diverses administracions i que, així mateix, té la voluntat d'incidència en múltiples aspectes de la societat. Es tracta, doncs, d'una àrea de la política extraordinàriament polièdrica i complexa, però així mateix molt interessant i apassionant. I ho és perquè no afecta només la faisó de la societat en un aspecte concret (molt visible, de tota manera), sinó perquè afecta també la capacitat i les habilitats dels individus, alhora que incideix tant en la psicologia individual com en la psicologia col·lectiva.

Una de les necessitats bàsiques en relació amb la política lingüística (a les polítiques lingüístiques) és la d'adaptar-la a les necessitats específiques de cada època històrica. S'ha de bastir una política lingüística paral·lela a les necessitats del temps i això implica, constantment, necessitat d'actualització de plantejaments. De la mateixa manera que la sociolingüística constitueix una disciplina científica d'una gran transversalitat, la política lingüística ha de comptar amb aportacions de diferents camps per tal de poder-se dur a terme d'una manera eficient i coherent. Així, ens calen estudis sociològics que permetin conèixer l'estat de la qüestió (permanentment, amb un fort suport estadístic), ens calen també estudis de psicologia social (dels quals estem considerablement mancats i que resulten del tot necessaris per abordar la qüestió que ens ocupa), necessitem també estudis vinculats amb l'economia, la politologia, les relacions internacionals, el procés de construcció europea i un llarg etcètera que no toca aquí haver de detallar.

La política lingüística, així mateix, afecta les comunitats humanes com a tals, però alhora també té un efecte sobre trets dels individus concrets. Són els individus els qui formen les comunitats, però no podem concebre una comunitat com una mera suma d'individus. Es tracta de les persones i dels valors comuns, de les idees sobre com s'ha d'organitzar la societat i, en definitiva, del que algú en diria la construcció del món.

Poques vegades, emperò, s'ha plantejat la política lingüística com una eina, un instrument, per millorar la competència lingüística de cadascuna de les persones que viuen entre nosaltres. I és ben obvi que aquest objectiu quadra amb les necessitats de l'època en què ens ha tocat viure. Resulta pràcticament sobrer de considerar una cosa tan elemental com que les generacions passades, de manera prou general, podien viure essent els individus estrictament unilingües, mentre que el present —i, sobretot, el futur— és del tot inconcebible sense equips de persones plurilingües, amb una extensió cada vegada més gran de les capacitats d'usar diverses llengües.

Fa un segle, la majoria dels individus es podien permetre el luxe de ser unilingües, però avui dia el plurilingüisme constitueix un fet evident de les nostres societats (i en expansió) i, per tant, la necessitat de cada persona de dominar diverses llengües resulta d'allò més constatable i elemental.

Rèmores de població unilingüe

Malgrat els canvis que s'han produït en la nostra societat —l'aprofundiment dels quals és d'allò més pensable, fins i tot amb vista al futur immediat—, encara existeixen a la nostra part del món llargs contingents de ciutadans que només poden desenvolupar les seves activitats de manera més o menys fluida en una sola llengua. Segons dades de la Unió Europea, en alguns estats membres hi ha fins i tot una majoria de la població que només domina una llengua i que només, per tant, n'usa una habitualment. A la cua del plurilingüisme se situa, entre d'altres, l'Estat espanyol.

A l'Estat espanyol, un cinquanta per cent de la població només és capaç d'usar fluidament una llengua. Pensem que aquest cinquanta per cent de monolingües és encara molt més dramàtic del que pareix indicar la xifra, si no tenim en compte que, dels quaranta-quatre milions d'habitants d'aquest estat, n'hem de descomptar dos milions i mig de gallecs, mig milió de bascos i nou milions de catalanoparlants que habitualment es desenvolupen en dues llengües (la pròpia i l'espanyol).

Que els castellanoparlants siguin, generalment, d'un unilingüisme de pedra picada no ha de fer-nos caure en el cofoisme per comparació. Segons la macroenquesta del Baròmetre sobre consum cultural entre els joves dels Països Catalans, dirigida per Salvador Cardús, devers un milió de ciutadans, a la nostra àrea lingüística i cultural, parlen fluidament l'anglès un milió entre dotze milions! No estem, doncs, tampoc, en disposició de fer volar coloms en una qüestió tan fonamental com aquesta.

Probablement, la majoria d'aquest milió són capaços d'expressar-se, almenys, en tres llengües, mentre que, dels tres milions d'habitants de la nostra àrea lingüística que no parlen català, és ben possible que n'hi hagi un contingent important d'unilingües, com ocorre a la major part de l'àrea encara considerada com a unilingüe de l'Estat espanyol.

El problema, emperò, no és només nostre, sinó que el compartim amb altres països de la Unió Europea. És veritat, tanmateix, que no existeix una correlació exacta entre la difusió d'una llengua determinada i el grau de poliglòtisme dels seus parlants. Si fos així, hauria d'haver-hi un índex molt més elevat de persones unilingües entre la població angloparlant que no, per exemple, entre els parlants d'espanyol, i haurien d'estar més reclosos en la seva llengua els alemanys que no pas els hongaresos. I la cosa no va així: són més poliglòtes els anglòfons que no els castellanòfons i dominen més llengües, en general, els alemanys que no pas els hongaresos. Es tracta, doncs, de tenir en compte altres paràmetres, entre els quals la ideologia aplicada a la llengua hi és important, però també, ja, a hores d'ara, ho són l'adaptació als mercats globals, la implicació en la construcció europea, l'obertura internacional i la capacitat d'interacció fora de l'estricta nacionalisme d'estat, que tant de mal ha fet i continua fent al plurilingüisme.

Procés de Lisboa: llengua materna més dues

Els objectius pel que fa a competència lingüística dels ciutadans de la Unió Europea van ser fixats entre els que marca el Procés de Lisboa. Els òrgans de govern de la Unió Europea consideren que el que seria desitjable per a l'Europa futura seria que tots els ciutadans de la Unió fossin capaços d'expressar-se amb normalitat en la llengua materna més dues llengües més. Això implicaria tenir ciutadans com a mínim trilingües a tot Europa.

En el nostre cas, la cosa resulta un pèl més complicada, en part per indefinició i en part per l'abast dels objectius. La indefinició fa referència a si hem de considerar, a les àrees amb més

d'una llengua oficial, com una de les dues llengües a afegir a la materna l'altra llengua oficial. Dit d'una altra manera: a Catalunya, l'objectiu seria que tothom dominés la seva llengua materna (català o castellà, entre les més parlades), més una altra (català per als hispanoparlants i espanyol per als catalanoparlants), més una tercera (generalment, l'anglès)? O bé se suposa que hem de saber català, espanyol i dues llengües més? En aquest cas, els catalans, de manera generalitzada, seríem quadrilingües. Però els catalans de la Val d'Aran, els aranesos, haurien de ser, com a mínim pentalingües: dominarien les tres llengües oficials (occità, català i espanyol), més dues llengües més de la Unió Europea?

Personalment, entenc que els objectius de la Unió Europea, aplicats al nostre país, impliquen, efectivament, ciutadans capaços d'expressar-se en quatre o cinc llengües. Si no ho interpretàvem així, quedaria molt poc joc per aprendre francès, alemany, italià o qualsevol altra llengua de les que habitualment s'aprenen entre nosaltres, perquè les tres llengües a conèixer ja vindrien clarament predeterminades.

Assegurar que tota la ciutadania, a Catalunya (i al País Valencià i a les Illes Balears, per descomptat), domini quatre (o cinc) llengües implica, naturalment, un esforç important, tant des de les institucions com des de la societat civil. I implica, sobretot, un canvi de mentalitat important dins l'àmbit educatiu, que és el que fonamenta aquest tipus de política. Perquè tothom tingui competència en quatre llengües, cal un sistema educatiu adaptat a aquesta necessitat, que capaci la gent per usar totes les llengües marcades com a objectiu.

Però no es poden carregar tots els neulers a l'educació, efectivament. Caldrà posar l'accent, així mateix, en el món empresarial i establir les estratègies adequades per a la formació permanent d'adults. Avui dia, la major part de la població adulta de la nostra part del món no domina quatre llengües, per la qual cosa caldrà un esforç especial dedicat a segments de població que ja es troben fora de l'edat d'escolarització obligatòria. Malgrat tot, també s'haurà de seqüenciar la necessitat existent per segments. A partir de quina edat podem considerar que els ciutadans ja no cal que augmentin el seu bagatge lingüístic, si això no forma part, senzillament, de la seva voluntat particular d'aprendre?

Un espai plurilingüe assegura millor el futur del català?

No es tracta d'una pregunta que ens fem per considerar si bastim o no un espai plurilingüe. El plurilingüisme forma part tant de la nostra societat, com, encara molt més, de l'època històrica en què ens ha tocat viure. Som plurilingües per globalitat, per interconnexió i, per tant, per necessitat, perquè el món s'ha afaïçonat d'una determinada manera, i això ens condiciona completament.

L'objectiu fonamental de la política lingüística de la Generalitat de Catalunya, emperò, és el d'assegurar, dins aquest context global i plurilingüe, un futur de normalitat per a la llengua catalana. Per tant, ens podem demanar si un espai social plurilingüe assegura millor un futur per a la llengua catalana. En principi, hauria de ser així, si tenim en compte que el català, d'acord amb l'Estatut de Catalunya, n'és la llengua pròpia i oficial (a les Balears també té la consideració de pròpia i oficial, mentre que al País Valencià la qüestió de la «propietat» queda diluïda dins l'articulat, tot i que, evidentment, sí que se'n considera l'oficialitat; a Andorra és l'única llengua alhora pròpia i oficial). A partir d'aquests paràmetres legals, la llengua catalana hauria de ser, en bona lògica, el vehicle lingüístic vertebrador de la comunicació pública tant a Catalunya com en el conjunt dels Països Catalans.

La superposició lingüística, emperò, condiona que els usos lingüístics no funcionin d'aquesta manera. Malgrat la condició de llengua pròpia i oficial del català, el vehicle més usual en l'intercanvi públic (almenys pel que fa a l'ús informal dins la nostra societat) és el castellà.

L'espanyol, tanmateix, tampoc no gaudeix d'aquella posició solitària que tenien fins ara les llengües que gaudien de la condició d'oficials de l'Estat. Al contrari, la preeminència d'aquesta

llengua també queda matisada, per exemple, per la presència de l'anglès, com a interllengua de comunicació a escala internacional, i fins i tot per la presència d'alguna altra llengua europea de gran difusió, com ara el francès o l'alemany, si més no en determinades zones turístiques dels nostres països.

Quan estudiàvem la situació sociolingüística de la nostra part del món, ara fa vint o vint-i-cinc anys, solíem donar per bona l'afirmació que, mentre no es pot viure de manera normal en català als Països Catalans, sí que resulta del tot imprescindible el coneixement de l'espanyol per poder-hi portar una vida normal. Aquesta afirmació probablement sigui veritat al Principat de Catalunya i, en bona part, també al País Valencià, però és molt més dubtosa i discutible a les illes Balears. Hi ha professionals liberals de diversos llocs d'Europa que vénen als nostres països a la recerca d'un lloc plaent on poder treballar connectats per via electrònica amb els seus països d'origen. Així, per exemple, durant molt de temps (i potser encara avui: no he confirmat aquest aspecte), l'equip creatiu d'una coneguda marca de cotxes alemanya estava instal·lat a Fornalutx (Mallorca), des d'on es dissenyaven les campanyes publicitàries de la firma. Tenim, per tant, professionals qualificats que es connecten amb els països on treballen per via electrònica, jubilats que s'instal·len entre nosaltres i un abundant turisme que genera la necessitat de múltiples serveis (en forma de bars, restaurants, botigues, etc.), molts dels quals no coneixen ni el català ni l'espanyol. Amb tota seguretat, hi ha entre nosaltres el contingent més gran de població desconeguda tant del català com de l'espanyol que havíem tingut al llarg de l'últim mig segle.

I tenim també la immigració. Des del principi del segle XXI han arribat als Països Catalans, en nombres absoluts, més persones immigrades que a Alemanya. La immigració ja no és procedent de les àrees menys desenvolupades de la península Ibèrica (àrees que es van desenvolupant a bona marxa, en part gràcies a la mal anomenada *solidaritat interregional* que els diferents governs espanyols han establert), sinó que procedeix d'altres àrees del món (bona part de l'Amèrica Llatina i, per tant, majoritàriament, tenen l'espanyol com a llengua pròpia; però també del nord d'Àfrica, de l'Àfrica subsahariana, d'Àsia i de l'est d'Europa). Entre aquestes persones immigrades, doncs, hi ha també un contingent molt més gran de persones que no coneixen ni el català ni l'espanyol que no existia en la primera immigració (pràcticament cent per cent hispanòfona).

Aquest fet constitueix, alhora, un repte i una oportunitat. Un repte perquè resulta molt difícil la incorporació d'aquest contingent de població novvinguda a la nostra comunitat lingüística i, malgrat tot, ens hi juguem el futur de la normalització de la nostra llengua (i, possiblement, també de la normalització política del nostre país). Però, alhora, constitueix una oportunitat, perquè, si aconseguim que una part important d'aquesta població novvinguda entri al nostre escenari multilingüe per la via del català, hi podrà arrossegar fàcilment altres sectors que podrien funcionar en català amb tota normalitat però que no ho fan perquè no en veuen la necessitat. Així doncs, podem considerar que, efectivament, el context multilingüe actual, ben gestionat, pot constituir un element importantíssim per afermar el procés de normalització de l'ús social de la llengua catalana.

Pacte nacional per a les habilitats lingüístiques

Com es pot vehicular, des de la Secretaria de Política Lingüística, la política que cal dur a terme per aconseguir una ciutadania catalana plurilingüe, en què, juntament amb el coneixement generalitzat del català i del castellà (i de l'occità, a la Val d'Aran), tothom conegui —d'acord amb els objectius del Procés de Lisboa— dues llengües més?

En parlar d'aquests objectius, ens referim clarament a competència lingüística (al bagatge lingüístic de què disposa cada individu per poder desenvolupar les seves tasques en el si de la societat i en la seva vida particular), o, si ho volem, d'«habilitats lingüístiques». En el programa

de legislatura del Govern de la Generalitat de Catalunya, s'hi estableix, entre els objectius que cal aconseguir, el d'establir un Pacte Nacional per a les Habilitats Lingüístiques.

Com el títol de l'objectiu ja ens suggereix clarament, aquest no es pot aconseguir només amb la participació de la Secretaria de Política Lingüística, ni amb la cooperació entre un parell de departaments del Govern. Ni tan sols es pot aconseguir partint només de l'acció de govern. Al contrari, es tracta d'un objectiu tan ambiciós que requereix la participació del conjunt de la societat catalana.

El Govern ha de liderar la tasca per aconseguir que tota la ciutadania de Catalunya sigui funcionalment plurilingüe i, dins el Govern, ha d'exercir aquest lideratge la Secretaria de Política Lingüística. Però només es podrà dur a terme amb la complicitat de la resta d'administracions i, sobretot, de l'àmbit sociolaboral, dels mitjans de comunicació de massa, de les universitats, de les associacions dedicades al lleure i a l'esplai, dels clubs esportius i de tantes i tantes entitats que formen la xarxa civil, considerablement potent però moltes vegades apaivagada, de la societat catalana.

Hauríem d'avaluar, a més, al voltant d'aquest Pacte per a les Habilitats Lingüístiques, en quina mesura l'oficialitat condiciona el coneixement de llengües, en quina mesura impul·leix la gent a aprendre una llengua nova i, així mateix, quin efecte hi pot tenir el fet de participar en unes determinades xarxes internacionals.

Ens permetrem, doncs, deixar aquests aspectes oberts, una vegada establerts els nostres objectius pel que fa a perfil lingüístic dels ciutadans de la Catalunya del futur: contribuiria al plurilingüisme d'acord amb els objectius de Lisboa el fet que Catalunya passés a associar-se amb la Francofonia, com va fer ja fa molt de temps, per exemple, Romania? Hi tindria un impacte decisiu —pel que fa a l'aprenentatge de la primera llengua de comunicació internacional— el fet d'oficialitzar l'anglès al nostre país?

